

Αρμενιστής

Τόμ. 1, Αρ. 1 (2023)

Αρμενιστής

«ΣΕ ΣΩΩΩ ΩΣ ΑΓΙΟΣ, ΣΩΣΕ ΜΕ ΩΣ ΚΕΙΜΗΛΙΟΝ» -
ΣΚΕΨΕΙΣ ΜΕ ΑΦΟΡΜΗ ΤΗΝ ΕΠΑΝΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ
ΝΟΥΒΕΛΑΣ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ,
ΒΑΡΔΙΑΝΟΣ ΣΤΑ ΣΠΟΡΚΑ (ΕΠΙΜΕΤΡΟ:
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΟΣΜΟΠΟΥΛΟΣ, ΕΡΑΤΩ, 2021)

Κέλη Δασκαλά

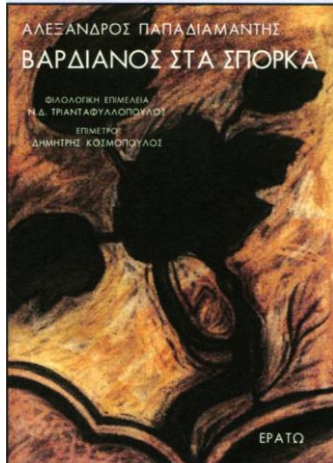
Copyright © 2023, Κέλη Δασκαλά

Άδεια χρήσης <https://plugins.generic.pdfFrontPageGenerator.front.license.cc-by-nc-nd4/>

Κέλη Δασκαλά

«ΣΕ ΣΩΩ ΩΣ ΆΓΙΟΣ, ΣΩΣΕ ΜΕ ΩΣ ΚΕΙΜΗΛΙΟΝ» - ΣΚΕΨΕΙΣ ΜΕ ΑΦΟΡΜΗ ΤΗΝ ΕΠΑΝΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ ΝΟΥΒΕΛΑΣ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ, ΒΑΡΔΙΑΝΟΣ ΣΤΑ ΣΠΟΡΚΑ (ΕΠΙΜΕΤΡΟ: ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΟΣΜΟΠΟΥΛΟΣ, ΕΡΑΤΩ, 2021)

Η χολέρα δυνατόν να κολλά εις κάθε πράγμα, αλλ' εις τα χρήματα όχι.

Ελέχθη ότι οι πλείστοι των ανθρώπων, των παρασταθέντων τότε ως θυμάτων της χολέρας, απέθανον πραγματικώς εκ πείνης. Ίσως να μην υπήρξεν όλως χολέρα. Αλλ' υπήρξε τύφλωσις και αθλιότης και συμφορά ανήκουστος. Οι άνθρωποι, όλοι πάσχοντες, εσκληρύνοντο κατ' αλλήλων, εις επίμετρον, και καθίστων την δεινοπάθειαν απείρως μεγαλυτέραν. (σ. 70)

Το απόσπασμα ανήκει στη νουβέλα *Βαρδιάνος στα σπόρκα* του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη, η οποία επανεκδόθηκε από τις εκδόσεις Ερατώ, το 2021, δεύτερο χρόνο της πανδημίας. Από μόνο του, το απόσπασμα πείθει για το πόσο επίκαιρο είναι το κείμενο του Παπαδιαμάντη. Ωστόσο, όπως θα δούμε ο παπαδιαμαντικός λόγος αξίζει να ξαναδιαβαστεί και για άλλους λόγους.

Το αρχικό κείμενο δημοσιεύεται σε συνέχειες στα 1893 και αναφέρεται στην πανδημία χολέρας του 1865. Πρωταγωνίστρια η γριά Σκευώ, η οποία μόλις μαθαίνει ότι ο ναυτικός γιος της νοσεί, μεταμφιέζεται σε άντρα, για να τον επισκεφθεί στο νησιωτικό λαζαρέτο και να τον περιποιηθεί η ίδια. Την απόφαση την παίρνει μπροστά στα εικονίσματα, εκεί που προσευχόταν και ο ναυτικός άντρας της. Ανάμεσά τους και η εικόνα του προστάτη των ναυτικών. «Σε σώζω ως Άγιος, σώσε με ως κειμήλιον». Η φράση ανήκει στον Άι-Νικόλα, για την ακρίβεια στο εικόνισμα του αγίου, το οποίο κουβαλά στον κόρφο του ο άντρας της γριάς Σκευώς. Ο Άι-Νικόλας δεν σώζει απλώς τον θνητό ήρωα (τρεις φορές), επιπλέον δια-σώζεται και ο ίδιος. Στο επίγειο λείψανό του η πίστη βρίσκει το ζωντανό σώμα του ναυτικού να τον μνημονεύει. Όταν αυτός πεθαίνει, η χριστιανική πίστη παραμένει η κινητήρια και νικήτρια δύναμη στο κείμενο που δημιουργεί ο Παπαδιαμάντης. Η Σκευώ γίνεται το σκεύος, όπου περικλείεται και μοιράζεται, στον περίγυρό της και στους αναγνώστες, η άνευ όρων αγάπη.

Και δεν απέκαμνε να νουθετή και να συμβουλεύη προς το καλόν. Εφρόνει ότι ήτο καιρός πλέον να έλθη μετάνοια. Αρκετά δεινά είχαν έλθει εις τον κόσμον και αρκετά ακόμη ηπέιλουν να ενσκήψωσιν. Η αρρώστια δεν ήτο το ελάχιστον εξ αυτών. Και η αρρώστια ηπέιλει ήδη πανταχόθεν να εισβάλη» (σ. 21). Και παρακάτω: «Ίσως να ήτο και διά καλόν, εσχολίαζεν η γριά Σκευώ, διά να λάβουν είδησιν οι χριστιανοί να σπεύσωσι να μετανοήσωσιν (σ. 22).¹

Η Σκευώ δεν χάνει ευκαιρία να εκφράσει την προσήλωσή της στις βουλές της θείας Πρόνοιας. Πράγματι, όπως υπογραμμίζει στο Επίμετρο ο επιμελητής του κειμένου, ο ποιητής Δημήτρης Κοσμόπουλος, η Σκευώ (το αντίθετο της περίφημης Φόνισσας), με τα λόγια και τις πράξεις της, φανερώνει την ιερότητα της θέασης της ζωής που χαρακτηρίζει το έργο του Παπαδιαμάντη. Αυτό είναι το σημαντικότερο γνώρισμα της μαγείας που ασκεί η παπαδιαμαντική πένα στον αναγνώστη, σύμφωνα με τον Κοσμόπουλο. Το Κακό υπάρχει, η σκοτεινή όψη της ύλης και της ψυχής είναι εκεί, πανταχού παρούσα. Το ίδιο και η διαφυγή που προσφέρει η δύναμη της αγάπης. Στον *Βαρδιάνο στα σπόρκα* η χριστιανική ευσπλαχνία πριμοδοτείται ξεκάθαρα ως αντίβαρο στο Κακό. Είναι εξάλλου χαρακτηριστικό πως η φωνή, που (σαν αριστερός ψάλτης) έρχεται να επιβεβαιώσει την παραπάνω άποψη, είναι αυτή του Χρήστου Βακαλόπουλου, ο οποίος έχει ήδη επισημάνει πώς ο σκιαθίτης δεν κοιτάζει απλώς τα πρόσωπα και τα πράγματα, αλλά τα βλέπει φωτίζοντας «την ιερή μελωδία της πραγματικότητας».

Η νόσος τότε και τώρα

Η νόσος ως σύμβολο της ύπαρξης του Κακού στον κόσμο. Απόδειξη της ανθρώπινης ενοχής. Η νόσος ως τιμωρία. Το χέρι του θεού για να συνετίσει τους ανθρώπους. Η νόσος ευκαιρία να αναλογιστούμε την επίγεια πορεία μας, να αναμετρηθούμε και να κερδίσουμε μια νέα ζωή. Η νόσος και το στίγμα. Η νόσος και ο αποκλεισμός. Η νόσος και η σωτηρία της ψυχής. Από τη *Βίβλο* έως την *Πανούκλα* του Καμύ, από το «Η νόσος ως μεταφορά» της Σούζαν Σόνταγκ έως *Το νησί* της Βικτώριας Χίσλοπ, η νόσος προσφέρει σε δημιουργούς και αναγνώστες πεδίο λαμπρό να συνθέσουν/διαβάσουν κείμενα που αποτυπώνουν, συνεπικουρούν ή απομυθοποιούν τα συμβολικά νοήματα της νόσου.

Εντυπωσιάζει η ανθεκτικότητα της μοραλιστικής ερμηνείας, με την οποία επενδύουμε την αρρώστια, όχι μόνο τότε, αλλά (ακόμα) και σήμερα. Στο τέλος του *Επίμετρου*, ο Κοσμόπουλος επιστρέφει στην περιγραφή του μοναχικού δέντρου, όπου ξαποσταίνουν οι χολεριασμένοι ταξιδιώτες που πάνε για «κάθαρσιν» στο λαζαρέτο: “Εκεί υπό την σκιάν εκείνην πολλοί ρεμβασμοί ανελίχθησαν αοράτως ανερχόμενοι ανά τους χλωρούς κλώνας και την ανήλιον φυλλάδα του μονήρους δένδρου, και πολλοί πόθοι εστάλησαν υπερπόντιοι πέρας εις την χαριέσσαν πολίχνην με τους λευκούς τοίχους και με τα κυανά παράθυρα και τους κομψούς εξώστας, όπου χαριέσταται βαθύμαλλοι κεφαλαί προέκυπτον συχνά, και όπου γαλανά ή μαύρα όμματα έστελλον κρυφούς έρωτας και γλυκείς ιμέρους υπεράνω του κύματος πέραν του λιμένου” (σ. 60). Στο κείμενο του Παπαδιαμάντη δεν απουσιάζει και η ρεαλιστική περιγραφή της δρυός στο παρόν της αφήγησης, λίγες σελίδες πιο κάτω: “Το δένδρον ίσταται ακόμη ορθόν, αλλ’ εν παρακμή και ώχρα φύλλων τις οίδεν αν ενθυμήται τους ρεμβασμούς όσους εσκίασεν” (σ. 63). Ωστόσο και πάλι ο δημιουργός προκρίνει την μυστική όψη των πραγμάτων και απευθύνεται σε όσους μπορούν να ακούσουν “την μυστηριώδη γλώσσα” και τις “φαιδράς λαλιάς των γυναικείων χαιρετισμών, όσοι αντήχησαν ποτέ υπεράνω του κύματος τούτου”. Οι ρεμβασμοί των ασθενών στα κλαδιά και οι χαρούμενες φωνές των γυναικών στον αέρα υπερβαίνουν τον υπαρκτό κόσμο, τον ριζωμένο στα επίγεια, ταξιδεύουν. Η μαγεία της παπαδιαμαντικής πέννας έγκειται εντέλει όχι τόσο σε αυτά που λέει ή προκρίνει, αλλά σε αυτά που αποκρύπτει επιμελώς και μας καλεί να φανταστούμε,

προκειμένου να βρεθούμε “υπεράνω του κύματος”. Το απόσπασμα της νουβέλας εξάλλου, που είδαμε στην αρχή, συνεχίζει ως εξής:

Κακή υποψία, δυσπιστία και ιδιοτέλεια χωρούσα μέχρις απανθρωπίας, εβασίλευε πανταχού. Όλα ταύτα ήσαν εις το βάθος και ο φόβος της χολέρας ήτο εις την επιφάνειαν. Θα έλεγε τις ότι η χολέρα ήτο μόνο πρόφασις, και ότι η εκμετάλλευσις των ανθρώπων ήτο η αλήθεια. Το δαιμόνιον του φόβου είχεν εύρει επτά άλλα δαιμόνια πονηρότερα εαυτού, και είχε λάβει κατοχήν επί του πνεύματος των ανθρώπων».

ⁱ Δεν περνά απαρατήρητη και η αναφορά στη “νοητήν χολέραν” (σ. 99) την ειδωλολατρία από την οποία έσωσαν το νησί οι Άγιοι Μάρτυρες Φλώρος και Λαύρος. Όλες οι παραπομπές σε σελίδες ανήκουν στην έκδοση: Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη, *Βαρδιάνος στα σπόρκα*, επίμετρο: Δημήτρης Κοσμόπουλος (Ερατώ, 2021).